

DEN ROMANTISKA KYRKAN

eller en väg till känslans fest.

Den svenska kyrkohistorien uppvisar intressanta händelser, som belyser influenser, förnyelser, omdaningar inom kyrkans domäner. Religion och historia följer ofta tidsbundna spår och samtidens idéströmningar.

Vi kan läsa om Gustav Vasas dramatiska och ofta drastiska härjningar med och mot kyrkans egendomar. Den radikala protestantiska tron skapade i sin lutherska tappning en plattform för makt och inflytande. Kyrkornas avmytologisering, deras liturgiska avklädning och införlivande i statsapparaten, skapade beroenden, vilka inte alltid var av godo.

Vasasönerna visade den inneboende religiösa konflikten i det sena 1500-talet. Erik gick vidare i det lutherska spåret, medan Johan, med internationella kontakter och den 1576 utgivna Röda boken, skapade en romersk-katolsk närvaro i landet. Sändebuden från Rom tog sig till klostret i Vadstena för att inspirera till flera munk- och nunnekloster. Dock satte broder Karl stopp för vidare europeiskt inflytande i och med Uppsala mötes beslut 1593.

1600-talet tar vid med en förhärskande ortodoxi. Drottning Kristinas avhopp och abdikering kan ses som en mycket intressant parantes inom den protestantiska kyrkan.

Den evangelisk-lutherska tron får ett stabilt fäste som den svenska statens religion. Under 1700-talet stabiliseras kyrkans makt ytterligare, då Konventikelplakatet kommer till stånd 1726, vilket innebär att stat och kyrka kontrollerar all andaktsutövning, konventiklar. Men det är också under detta århundrade som ett systematiskt förnuftstänkande gör inträde i intellektuella kretsar.

Den s.k. Upplysningen bäddar för religionskritik, samtidigt som vissa pietistiska rörelser, inspirerade från Tyskland, får fäste inom högreståndsgupper, där den kristna tron uppfattas vara en individuell angelägenhet.

Det är som en reaktion på den empiriskt tolkande världsuppfattningen, som Mikael Mogrens avhandling kommer in. Avhandlingen vill belysa en period, som är en reaktion mot förnuftet.

Efter den franska revolution har andra uppfattningar anammats. Det är tankar som har ursprungsrötter i det antika, grekiska tänkandet, där Platon och den efterföljande nyplatonismen har återupptäckts.

Den tyske filosofen Friedrich Schelling för in ett romantisk förhållningssätt i den empiriska tankevärlden. Det innebär att det inre är viktigare än det yttre. Idéerna är viktigare än tingen.

Mogren fokuserar i sin bok på 1800-talets inledande år. 1817 blir året för avhandlingens slutgräns. Det är före detta år som den s.k. Gamla och Nya skolans idéer kolliderar. Samtidigt firas ett reformationsjubileum detta år, den 31 oktober, vari dåtidens kyrkliga och akademiska elit deltar. Mogren skriver, att det också detta år som Per Daniel Amadeus Atterbom reser söderut för att få rekreation, luft och ljus, efter att ha genomlevt en tärande debatt om ”den nya skolan” förtjänster i tidningen Allmänna Journalen.

Till omfånget är det en relativt tunn avhandling. Den rymmer i själva utförandet 170 sidor, ett 50-tal sidor med noter, hänvisningar till källor och litteratur, samt Summary in English och Index. Den språkliga stilen är akademiskt korrekt, saklig och relativt lättläst.

Bortser man från inledande metodresonemang innehåller boken tre huvudavdelningar med korta sammanfattningar. De tre avsnitten behandlar religions-, genus- och konstuppfattningar.

Huvudtanken hos avhandlingsförfattaren är att den tyskromantiska idéströmning, som filosofer och författare etablerade på kontinenten, med kraft, slog ner i den svenska

kyrkomiljön under det tidiga 1800-talet. Man kan säga att den gamla "förnuftskolan" ersattes av den romantiska "känslskolan".

Detta medförde ett annat sätt att tänka och känna. Man kan också säga, att det är Hegels organismtänkande, med världsandens rörelse, som skapar förutsättningar för ett återupplivande av myter, idyller, samtidigt som samhället betraktas som "levande" helhet.

Med anledning av detta etableras Den kristna mystiken, som en annan trosmöjlighet. Den romantiska poesin, som lanseras i Atterboms tidskrift Phosphoros, kom att beskriva, tolka, inre världar och heliga källor.

I den dåtida kyrkliga kontexten framträder en prästroll, som visar en karismatisk ledare. Det är "den heliga Anden", som skall leda och styra en predikantens ord. Själen blir därför, skriver Mogren, "en kontaktyta mellan den ideala världen och den empiriska".

Konsten träder därmed i trons tjänst. Det är som om Mogren ville sudda bort alla tråkiga "tegnérlador" för att ersätta kyrkorummet med Pehr Hörbergs inkännande altartavlor, eller varför inte - en längtan till östkyrkans konkreta bildvärld där heliga föremål omges med mystik och gränslös gudomlighet.

Författaren erbjuder läsaren en s.k. metodisk tolkningsnyckel, där just ordet sakrament och sakramental är centrala begrepp. Med dessa ord vill Mogren beskriva att han avser en "överlappning mellan litteraturvetenskap och religionsvetenskap". Det är ambitiöst och lovvärt. Det är i de gränsöverskridande skikten, som intressanta jämförelser och förbindelser kan synliggöras och upptäckas. Därför är avhandlingen efterföljansvärd och banbrytande i det avseendet att filosofi, poesi och trosutövning kan kopplas samman.

I ett sådant betraktelsesätt ser man att kyrkan sällan står isolerad utan får ses i ett funktionella sammanhang, där idéer av olika slag gör avtryck i predikningar och kyrkliga handlingar.

Emellertid saknar jag en kompletterande religionspsykologisk analys, när det gäller det övergripande sambandet mellan ideala och empiriska samband. Den psykologiska behaviorismens och humanismens begreppsapparat lyser med sin frånvaro. Kanske skulle tankegångar från Goethe och Schiller, samt övriga inflytelserika romantiker funnits med.

Vidare kunde Mogren antytt ett ofta diskuterat dialektiskt samband mellan ande och materia; kanske också förbindelser med sakramentet i den katolska transsubstantiationsläran från 1215, som får ett fullständigt förkroppsligande i Jesu närvaro, dvs. inkarnationens mysterium.

Det gudomliga kan bli materialiserat på samma sätt som Karl Marx en gång "förtingligade" Hegel; eller det judiska offerlammet, som blir synligt i världen, genom Kristus.

Apropå Atterbom och Lycksalighetens ö skriver Horace Engdahl i boken Den romantiska texten: "Nu skall Astolfs besök på Felicias ö inte vara något kallt och konnärssörmässigt skådande, utan en känslans fest. Det finns alltså från första ögonblicket en dold och ofrånkomlig motsägelse, inte så mycket i Felicias värld som i mötet mellan Tidens son och Fantasiens drottning."

Mikael Mogren har skrivit en, ur kyrkovetenskaplig synpunkt, intressant och insiktsfull avhandling. Han har tagit sig an den svåra uppgiften att förtydliga det osyliga, dolda, gudomliga under tidigt 1800-tal. En tid, då begynnande radikala krafter, låg och ruvade i bakvattnet, föra att på ett helt annat sätt, genom liberalismen, förändra samhället. Den romantiska kyrkan blir därmed en parentes i tiden - "Tidens son", tar över!

Hans-Evert Renérius

DEN ROMANTISKA KYRKAN. Mikael Mogren. Artos & Norma bokförlag.

